

Блинова, О. Є., Мойсеєнко, В. В. Асертивність як чинник комунікативної компетентності студентів. *Scientific Journal Virtus*. Issue № 40, January, 2020. С.36–39.

УДК 316.66

Блинова О. Є.

д. психол. н., професор, професор кафедри загальної та соціальної психології

Херсонський державний університет, elena.blynova@gmail.com

Мойсеєнко В. В.

аспірант кафедри загальної та соціальної психології

Херсонський державний університет, angel.19.09@meta.ua

Україна, м. Херсон

АСЕРТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

Статтю присвячено проблемі впливу асертивності на комунікативну компетентність у студентської молоді. З'ясовано зміст та структуру комунікативної компетентності особистості. Встановлено взаємозв'язок між асертивністю та параметрами комунікативної компетентності, що свідчить про взаємовплив цих психологічних феноменів у навчальній діяльності та взаємодії студентів. Доведено відмінності у прояві параметрів комунікативної компетентності у студентів з різним рівнем асертивності.

Ключові слова: асертивність, асертивна поведінка, студенти, комунікативна компетентність, комунікативна адаптивність особистості.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни вплинули досить неоднозначно на процеси міжособистісної комунікації. Успіх у діяльності фахівців сфери соціономічних професій значною мірою залежить від сформованості таких якостей, які дозволяють будувати з іншими людьми конструктивні взаємовідносини та отримувати позитивний емоційний відгук. У даному випадку мова йде про детермінанти, чинники, передумови ефективної або неефективної комунікативної поведінки, що визначається поняттям

«комунікативна компетентність» [1]. Практика показує, що самостійно набути комунікативної компетентності досить складно. Саме із-за браку комунікативної компетентності виникають численні складні проблеми, конфлікти на міжособистісному, груповому та соціальному рівнях [2].

Необхідно відзначити, що комунікативні чинники мають суттєве значення у діяльності фахівців соціономічних професій, вони обумовлюють специфіку процесів обміну інформацією, вибір найбільш оптимальної стратегії спілкування, особливості сприйняття та формування образу партнера по спілкуванню [3]. Відмова від врахування цих чинників може призвести до викривлення інформації, виникнення комунікативних бар'єрів, порушення взаємодії, виникнення конфліктних ситуацій, нездатності до аналізу психологічних властивостей та особливостей партнера по спілкуванню тощо.

Зараз особлива увага приділяється здатності людини вибудовувати процес взаємодії з партнером по спілкуванню, обираючи найбільш ефективні стратегії. Одним із визначальних чинників для такої здатності є асертивність.

Метою дослідження є встановлення взаємозв'язку між асертивністю та параметрами комунікативної компетентності особистості.

Виклад основного матеріалу. Поняття «компетентність» розглядається багатьма авторами та має декілька визначень. У психологічному словнику компетентність визначається як психосоціальна якість, що означає силу та впевненість, почуття власної успішності та корисності, що надає людині усвідомлення своєї здатності ефективно взаємодіяти з оточенням. Л. А. Петровська розглядає комунікативну компетентність як окрему характеристику особистості, Ю. М. Ємельянов як індивідуальну властивість та певний стан свідомості групи осіб [3].

О. В. Сидоренко, І. М. Зотова трактують структуру комунікативної компетентності через комунікативні здібності, комунікативні навички та комунікативні вміння, та виокремлюють такі блоки комунікативної компетентності: комунікативні особистісні якості; володіння технікою спілкування – навички та вміння здійснення окремих комунікативних дій;

володіння методикою та тактикою спілкування; вміння будувати спілкування у цілісних ситуаціях діяльності [4].

О. В. Ноздряковою запропоновано таке визначення комунікативної компетентності: під комунікативною компетентністю розуміється полікомпонентний внутрішній ресурс, що визначає ступінь комунікативної гнучкості суб'єкта та рівень ефективності вирішення поставлених комунікативних завдань [5]. Автор пропонує структуру комунікативної компетентності особистості:

- когнітивно-регулятивний компонент відповідає за адекватне функціонування особистості у ситуаціях міжособистісної комунікації (система когнітивних уявлень (суспільні норми, цінності) та саморегуляція особистості від цілепокладання до рефлексії);

- лінгвістичний, що визначає процес та якість мовленнєвої діяльності суб'єкта (володіння типами мовлення та загальноприйнятими мовними конструкціями);

- інструментально-адаптивний, який визначає рівень ефективності комунікативних аспектів та ступінь ситуативної адаптованості особистості (навички конструктивного спілкування, володіння різними техніками комунікації, досвід взаємодії у різних ситуаціях);

- особистісний, який зумовлює особливості комунікації конкретної особистості (швидкість та сила перебігу різних психологічних процесів, ступінь інтроверсії – екстраверсії, рівень перцепції тощо) [5].

На основі проведених досліджень О. В. Ноздрякова виокремлює п'ять функцій розвинутої комунікації особистості: узгодженість дій з іншими людьми для досягнення спільного результату; спілкування як емоційно-когнітивний обмін (емоціями, почуттями, думками) між учасниками; комунікація як діяльність із взаємної зміни уявлень один одного, взаємонавчання та взаємоконтролю; забезпечення розуміння у спілкуванні завдяки володінню людиною комунікативними конструктами у відповідності до лінгвістичних норм певного суспільства; комунікативна адаптивність особистості, що

дозволяє контролювати процеси комунікації, вчасно реагувати на зміни комунікативних процесів. Ці функції покладено автором в основу розробленого опитувальника [5, с. 47].

Для розвитку комунікативної компетентності у студентів доцільно застосовувати компоненти соціального та професійного середовища, які є взаємозумовленими, тому дозволяють організувати комунікативні процеси, які наближені до умов професійної діяльності, забезпечують відтворення в особистості значущих соціально-професійних способів діяльності, що характерні для суб'єктів даного середовища. Застосовуючи ресурси соціального середовища, можливо організувати соціальні ситуації, що сприяють розвитку комунікативних якостей особистості [1; 2; 3; 5].

У професійному спілкуванні студентів під час навчання у закладі вищої освіти комунікативна компетентність стає частиною взаємодії з іншими людьми. На рівні засвоєння професійно важливих якостей в умовах різних видів діяльності стає можливим набуття навичок ділового спілкування. Ефективному їх формуванню сприяє асертивність як особистісна характеристика. Асертивність є одним із компонентів соціальної компетентності; асертивна поведінка співвідноситься зі здатністю відстоювати власні права, здатністю, за необхідності, просити інших про допомогу, проявляти свої позитивні та негативні почуття, допомагати долати соціальну тривожність, а також зі здатністю до адаптації у соціальному житті [6-8].

Для побудови продуктивної та ефективної взаємодії доцільно говорити про асертивність як здатність та вміння особистості захищати свої права та інтереси, досягати особистих цілей, не принижуючи інших людей, а поважаючи та не порушуючи їх прав, інтересів та цілей. Л. Г. Почебут порівнює толерантну та асертивну поведінку та вказує, що якщо толерантна поведінка передбачає прояв довіри та поваги до іншої людини, то асертивна поведінка потребує не просто прояву поваги, а також вміння захищатися від інтолерантної поведінки інших: «якщо очікування з боку оточуючих не виправдалися, то необхідно переходити до асертивності» [9, с.194]. На відміну від толерантності, яка

ґрунтується на довірі до іншої людини, звернення до асертивності, на думку автора, викликається недовірою до партнера по спілкуванню, тому взаємодія суттєво ускладнюється.

У зарубіжних дослідженнях N. B. Haladin, N. A. Ibrahim, A. Rajab доведено зв'язок між асертивністю та комунікативними вміннями особистості, це надає авторам можливість стверджувати, що асертивність покращує міжособистісне спілкування індивіда [10]. S. K. Maheshwari, K. K. Gill встановили, що асертивній поведінці сприяють комунікативні навички, тобто якщо розвивати ці навички, то можна навчитися асертивній поведінці [11]. Також A. Korem, G. Horenczyk, M. Tatar, з'ясовано, що асертивність призводить до високого рівня задоволеності міжособистісними зв'язками [12].

Емпіричне дослідження проведено на базі Херсонського державного університету, взяли участь 63 студенти денної форми навчання різних спеціальностей та курсів, з них 38 жінок (60,3%) та 25 чоловіків (39,7%). Середній вік досліджуваних 21,4 роки.

У відповідності до мети дослідження у роботі застосовано такі методи:

1) Для дослідження та оцінки асертивності застосовано методику «Тест асертивності особистості» В. П. Шейнова, надійність та валідність якої доведено автором. Методика містить 26 питань, які спрямовані на з'ясування того, як людина поводить себе стосовно до оточуючих, до друзів, близьких людей та як вона реагує у певних ситуаціях. Досліджуваний вказує пункт цифрової шкали, після чого слід отримати суму балів за всіма питаннями. Загальний бал співвідноситься з межами «діапазону асертивності»: результат від 66 до 77 балів характеризує асертивну особистість. Якщо загальний бал менше 66 або більше 77, то досліджуваний не є асертивним: у першому випадку він відрізняється невпевненою поведінкою та нездатністю відстоювати свої права, у другому – порушенням прав інших та агресивною поведінкою.

2) Для оцінки комунікативної компетентності застосовано «Діагностичну шкалу комунікативного компетентнісного профіля» (О. В. Ноздрякова).

Статистичну обробку емпіричних даних здійснено за допомогою статистичних програм «SPSS» (версія 23.0) та «MS Excel». Для розрахунку коефіцієнтів кореляції застосовано коефіцієнт кореляції Спірмена, для визначення відмінностей між досліджуваними групами ф-критерій кутового перетворення Фішера.

За результатами емпіричного дослідження отримано такі дані (див. табл. 1).

Таблиця 1. Середньоарифметичні значення та середньоквадратичні відхилення за шкалами методик «Тест асертивності особистості» (В. П. Шейнов) та «Діагностична шкала комунікативного компетентнісного профіля» (О. В. Ноздрякова) (n = 63)

№	Назва шкали	M (середньоарифметичне значення)	SD (середньоквадратичне відхилення)
1	Асертивність	71.68	6.04
2	Узгодженість дій	4.15	0.76
3	Спілкування як емоційно-когнітивний обмін	5.89	1.15
4	Комунікація як діяльність	8.23	1.27
5	Володіння лінгвістичними нормами	2.72	0.84
6	Комунікативна адаптивність особистості	6.09	1.23

На основі порівняння результатів з нормативними тестовими даними можна вказати, що рівень розвитку асертивності у досліджуваних студентів вище за середній (M = 71.68; SD = 6.04), тобто респонденти відчують свою здатність досягати особистих цілей, водночас поважаючи права та інтереси інших людей.

За шкалами комунікативної компетентності отримано, що найбільш високі показники спостерігаються за шкалою «Комунікативна адаптивність особистості, що містить когнітивно-регулятивний та рефлексивно-оцінний компоненти» (M = 6.09; SD = 1.23), вище за середній рівень мають такі шкали: «Узгодженість дій для досягнення спільного результату» (M = 4.15; SD = 0.76), «Спілкування як емоційно-когнітивний обмін (емоціями, почуттями, думками)» (M = 5.89; SD = 1.15), «Комунікація як діяльність по взаємній зміні уявлень

один одного» ($M = 8.23$; $SD = 1.27$). На низькому рівні студентами був оцінений компонент «Забезпечення розуміння через володіння комунікативними конструкціями згідно з лінгвістичними нормами» ($M = 2.72$; $SD = 0.84$), тобто самооцінка рівня володіння різними формами вербального спілкування, наявність грамотного мовлення, багатой лексики є не дуже високою у студентському середовищі.

На наступному етапі нашого дослідження був проведений кореляційний аналіз для визначення взаємозв'язків асертивності із компонентами комунікативної компетентності. Результати представлено у таблиці 2.

Таблиця 2. Кореляції асертивності із компонентами комунікативної компетентності ($n = 63$)

Компоненти комунікативної компетентності	Асертивність
Узгодженість дій для досягнення спільного результату	.268*
Спілкування як емоційно-когнітивний обмін	.307*
Комунікація як діяльність	.294*
Володіння лінгвістичними нормами	–
Комунікативна адаптивність особистості	.312*

Примітка: * – $p \leq 0.05$; ** – $p \leq 0.01$

Отримано прямі статистично значущі взаємозв'язки показника «асертивність» майже зі всіма параметрами комунікативної компетентності особистості: «Узгодженість дій для досягнення спільного результату» ($r_s = .268$; $p \leq 0.05$); «Спілкування як емоційно-когнітивний обмін» ($r_s = .307$; $p \leq 0.05$); «Комунікація як діяльність» ($r_s = .294$; $p \leq 0.05$); «Комунікативна адаптивність особистості» ($r_s = .312$; $p \leq 0.05$), що доводить наявність взаємовпливу цих психологічних феноменів. Відсутній статистично значущий кореляційний зв'язок тільки зі шкалою «Володіння лінгвістичними нормами», мабуть, студенти сприймають лінгвістичну діяльність як таку, що вимагає окремих навичок у спілкуванні.

Для доведення впливу асертивності на окремі компоненти комунікативної компетентності було зроблено ранжування досліджуваної вибірки за параметром асертивності, та за медіаною розділено на дві групи: група 1 зі схильністю до пасивності (умовно «пасивні») ($n = 27$), група 2 зі схильністю до агресивності (умовно «агресивні») ($n = 36$). Ці групи порівнювались між собою

за високим рівнем (у %) прояву відповідного компоненту комунікативної компетентності.

Таблиця 3. Результати порівняльного аналізу за параметрами комунікативної компетентності між досліджуваними з низьким та високим рівнем асертивності

Змінні	Група 1 (низький рівень асертивності; «пасивні»)	Група 2 (високий рівень асертивності; «агресивні»)	Критерій Фішера	Рівень значущості
Узгодженість дій для досягнення спільного результату	22.2%	47.2%	2.09	$p \leq 0,05$
Спілкування як емоційно-когнітивний обмін	25.9%	52.7%	2.18	$p \leq 0,05$
Комунікація як діяльність	18.5%	41.6%	2.01	$p \leq 0,05$
Володіння лінгвістичними нормами	14.8%	19.4%	–	–
Комунікативна адаптивність особистості	14.8%	36.1%	1.95	$p \leq 0,05$

Виявлено відмінності між групою 1 та групою 2 за деякими параметрами комунікативної компетентності. Більш асертивні досліджувані виявляють більш високий рівень узгодженості дій для досягнення спільного результату при взаємодії з партнерами ($\varphi_{\text{емп.}} = 2,09$; $p \leq 0,05$); також ця група відрізняється від групи 1 за шкалою «Спілкування як емоційно-когнітивний обмін» ($\varphi_{\text{емп.}} = 2,18$; $p \leq 0,05$). Компонент комунікативної компетентності «Комунікація як діяльність по взаємній зміні уявлень один одного» виявився більш вираженим у студентів з високим рівнем асертивності ($\varphi_{\text{емп.}} = 2,01$; $p \leq 0,05$); таку ж закономірність показує й шкала «Комунікативна адаптивність особистості» ($\varphi_{\text{емп.}} = 1,95$; $p \leq 0,05$). За параметром «Володіння лінгвістичними нормами» не встановлено відмінностей між групами.

Аналіз результатів показав, що у досліджуваних групи 1 (низький рівень асертивності) спостерігається прагнення до уникнення тісних емоційних стосунків, схильність до нехтування прийнятими суспільними нормами, моральними та етичними цінностями, правилами поведінки.

Досліджуваних групи 2 (високий рівень асертивності) відрізняє достатньо розвинута емоційна самосвідомість та рефлексія. В ситуаціях

міжособистісного спілкування схильні займати рівноцінну позицію по відношенню до співрозмовника, здатні до встановлення конструктивних відносин з іншими людьми у різних ситуаціях, здатні до прогнозування ситуації та поведінки партнера. Досліджуваним притаманний прояв неупередженості та впевненості у своїх силах. У стосунках проявляють гнучкість у виборі того стилю взаємодії, який більшою мірою відповідає ситуації. В ситуаціях міжособистісного спілкування схильні проявляти більш активну позицію з тенденцією до домінування щодо партнера по спілкуванню.

Висновки:

1) З'ясовано зміст та структуру комунікативної компетентності особистості, яка містить такі компоненти: узгодженість дій для досягнення спільного результату; спілкування як емоційно-когнітивний обмін; комунікація як діяльність; володіння лінгвістичними нормами; комунікативна адаптивність особистості.

2) Встановлено прямий статистично значущий взаємозв'язок між асертивністю та параметрами комунікативної компетентності ($p \leq 0.05$), що свідчить про взаємовплив цих психологічних феноменів у навчальній діяльності та взаємодії студентів. Зв'язок не отримано між «асертивністю» та «володінням лінгвістичними нормами», тобто для студентів наявність грамотного мовлення, багатой лексики вимагає набуття окремих навичок.

3) Доведено відмінності у прояві параметрів комунікативної компетентності у студентів з різним рівнем асертивності ($p \leq 0.05$).

Проведення тренінгів асертивності, консультативна робота зі студентами щодо розвитку асертивної поведінки буде сприяти ефективному становленню комунікативної компетентності.

Література

1. Зыбина, Л. Н. О связи социального интеллекта и коммуникативной компетентности личности. *Развитие человека в современном мире*. Новосибирск, 2018. №2. С. 82-91.

2. Аникеева, Ю. В. Коммуникативная компетентность. *Вектор науки ТГУ*. 2012. №1 (8). С. 267-270.
3. Долгова, В. И., Мельник, Е. В., Карахан, Н. Понятие коммуникативной компетентности в психолого-педагогических исследованиях. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2015. Т.31. С.81-85.
4. Сидоренко, Е. В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии. СПб.: Речь, 2008. 208 с.
5. Ноздрякова, Е. В. Модификация диагностической шкалы коммуникативного компетентностного профиля в рамках содержательно-функциональной модели развития коммуникативной компетентности обучающихся. *The Scientific Heritage*. 2019. № 37-2 (37). С. 45-52.
6. Мойсеєнко В. В. Аналіз наукових підходів до дослідження поняття асертивності. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2017. Вип. 5. Т.1. С. 170-175.
7. Шейнов, В. П. Асертивность, интернальность, аффилиация и незащищенность индивида от манипуляций: связи и свойства. *Системная психология и социология*. 2015. № 2 (14). С. 107-113 (с.108)
8. Шейнов В.П. Взаимосвязи асертивности с психологическими и социально-психологическими характеристиками личности. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Психология и педагогика*. 2018. Т. 15. № 2. С. 147–161. doi: 10.22363/2313-1683-2018-15-2-147-161
9. Почебут, Л. Г. Межкультурная коммуникативная компетентность: толерантность или асертивность. *Вестник Удмуртского университета. Серия Философия. Психология. Педагогика*. 2017. Т. 27. № 2. С. 189-195.
10. Haladin, N. B., Ibrahim, N. A., Rajab, A. Assertiveness Among Undergraduates in a Malaysian Public University: Implications Towards Improved Employability. *Journal Technology (Social Sciences)*. 2013. Vol. 65. №. 2. P. 15–24. doi: 10.11113/jt.v65.2346
11. Maheshwari, S. K., Gill, K. K. Correlation of Assertive Behavior with Communication Satisfaction among Nurses. *Journal of Health, Medicine and*

Nursing. 2015. Vol. 14. P. 68–74.

12. Korem, A., Horenczyk, G., Tatar, M. Inter-Group and Intra-Group Assertiveness: Adolescents' Social Skills Following Cultural Transition. *Journal of Adolescence*. 2012. V. 35. № 4. P. 855–868.

References

1. Zybina, L. N. (2018) On the relationship of social intelligence and the communicative competence of the individual. *Human development in the modern world. Novosibirsk*, 2. 82–91. [in Russian]
2. Anikeeva, Yu. V. (2012) Communicative competence. *TSU science vector*, 1(8). 267-270. [in Russian]
3. Dolgova, V. I., Melnik, E. V. & Karakhan, N. (2015) The concept of communicative competence in psychological and pedagogical research. *Scientific and methodological electronic journal "Concept"*, 31. 81–85. [in Russian]
4. Sidorenko, E. V. (2008) Training of communicative competence in business interaction. SPb.: Speech. [in Russian]
5. Nozdryakova, E. V. (2019) Modification of the diagnostic scale of a communicative competency profile as part of a meaningful-functional model for the development of students' communicative competence. *The Scientific Heritage*, 37-2(37). 45–52. [in Russian]
6. Moiseenko, V. V. (2017) Analysis of scientific approaches to the study of the concept of assertiveness. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological Sciences*, 5(1). 170–175. [in Ukrainian]
7. Sheinov, V. P. (2015) Arteriality, internality, affiliation and insecurity of an individual from manipulation: connections and properties. *Systems psychology and sociology*, 2(14). 107–113. [in Russian]
8. Sheinov, V. P. (2018) The relationship of assertiveness with the psychological and socio-psychological characteristics of the individual. *Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia. Series: Psychology and Pedagogy*, 15(2). 147–161. doi: 10.22363/2313-1683-2018-15-2-147-161 [in Russian]
9. Pochebut, L. G. (2017) Intercultural communicative competence: tolerance or

assertiveness. *Bulletin of the Udmurt University. Philosophy Series. Psychology. Pedagogy*, 27(2). 189–195. [in Russian]

10. Haladin, N. B., Ibrahim, N. A. & Rajab, A. (2013) Assertiveness Among Undergraduates in a Malaysian Public University: Implications Towards Improved Employability. *Journal Technology (Social Sciences)*, 65(2). 15–24. doi: 10.11113/jt.v65.2346

11. Maheshwari, S. K. & Gill, K. K. (2015) Correlation of Assertive Behavior with Communication Satisfaction among Nurses. *Journal of Health, Medicine and Nursing*, 14. 68–74.

12. Korem, A., Horenczyk, G. & Tatar, M. (2012) Inter-Group and Intra-Group Assertiveness: Adolescents' Social Skills Following Cultural Transition. *Journal of Adolescence*, 35(4). 855–868.

Blynova O. Ye.

Doctor of psychological sciences, professor, Head of the Department of General and Social Psychology, Kherson State University, elena.blynova@gmail.com

Moyseyenko V. V.

PhD student in the Department of General and Social Psychology, Kherson State University, angel19.09@meta.ua

**ASSERTIVENESS AS A FACTOR OF STUDENTS' COMMUNICATIVE
COMPETENCE**

The article deals with the problem of the influence of assertiveness on the communicative competence of student youth. It has been determined the content and structure of the communicative competence of the individual. It has been established the interconnection between assertiveness and the parameters of communicative competence, which testifies to the mutual influence of these psychological phenomena in educational activities and student interaction. It has been proved the differences in the manifestation of the parameters of communicative competence among students with different levels of assertiveness.

Keywords: *assertiveness, assertive behavior, students, communicative*

competence, communicative personality adaptability